

Жиззах шахри

2024 йил 16 сентябрь

Жиззах туманлараро иқтисодий суди, судья Н.Р.Турсункулов раислигида, судья ёрдамчиси Ш.Каримовнинг котиблигида, Ўзбекистон Савдо-саноат палатаси Жиззах вилоят худудий бошқармасининг даъвогар "JIZZAX KENTEKS" МЧЖ манфаатида жавобгар "NURAFSHON NOVDASI" фермер хўжалигига нисбатан берган даъво аризаси бўйича кўзғатилган иқтисодий ишни ўз биносида, очиқ суд мажлиси мухокамасида, даъвогар вакиллари Х.Абдуваитов ва А.Мирзаев (ишончнома асосида) иштирокида, кўриб чиқиб, қуйидагиларни

аниклади:

Ўзбекистон Савдо-саноат палатаси Жиззах вилоят худудий бошқармаси (кейинги ўринларда палата деб юритилади) "JIZZAX KENTEKS" МЧЖ (кейинги ўринларда даъвогар деб юритилади) манфаатида Жиззах туманлараро иктисодий судига даъво аризаси билан мурожаат килиб, "NURAFSHON NOVDASI" фермер хўжалиги (кейинги ўринларда жавобгар деб юритилади)дан 74 863 101 сўм асосий карз ва 52 181 986 сўм жарима ундиришни сўраган.

Суд мажлисида иштирок этган даъвогар вакиллари ўз кўрсатмасида, даъво талабини қўллаб-қувватлаб, даъво аризасини тўлиқ қаноатлантиришни сўради.

Бугунги суд мажлисида жавобгар вакили иштирок этмади ҳамда даъво талаблари юзасидан ёзма фикр тақдим қилмади. Жавобгарга суд мажлисининг вақти ва жойи тўғрисидаги суднинг ажрими жавобгарнинг почта манзилига юборилганлигини тасдикловчи гибрид почта маълумоти иш ҳужжатларида мавжуд.

Ўзбекистон Республикаси Иқтисодий процессуал кодекси (бундан буён ИПК деб юритилади) 128-моддасининг биринчи қисмига кўра, агар суд иқтисодий суд ишларини юритиш иштирокчиси ўзига юборилган ажримнинг кўчирма нусхасини олганлиги ёки ушбу Кодексда назарда тутилган бошқа усулда хабардор қилинганлиги тўғрисида суд мажлиси бошлангунига қадар маълумотларга эга бўлса, ушбу иштирокчи тегишли тарзда хабардор қилинган деб хисобланади.

ИПКнинг 170-моддаси учинчи қисмига асосан, иш муҳокамасининг вақти ва жойи тўғрисида тегишли тарзда хабардор қилинган жавобгар, учинчи шахслар суд мажлисига келмаса, низо уларнинг йўқлигида ҳал қилиниши мумкин.

Мазкур ҳолатда суд ИПКнинг 128 ва 170-моддаларига асосан ишни жавобгар вакили иштирокисиз кўриб чиҳишни лозим топади.

Суд даъвогар вакилининг кўрсатма ва тушунтиришларини эшитиб, иш хужжатларини ўрганиб чикиб, куйидагиларга асосан даъво талабларини кисман каноатлантиришни хамда ишни кўриш билан боғлик суд харажатларини тарафлар ўртасида таксимлашни лозим топади.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 55-моддасига асосан ҳар ким ўз ҳуқуқ ва эркинликларини қонунда тақиқланмаган барча усуллар билан ҳимоя қилишга ҳақли. Ҳар кимга бузилган ҳуқуқ ва эркинликларини тиклаш учун унинг иши қонунда белгиланган муддатларда ваколатли, мустақил ҳамда ҳолис суд томонидан кўриб чиқилиши ҳуқуқи кафолатланади.

Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодекси (бундан буён ФК деб юритилади) 234-моддасининг иккинчи қисмига асосан, мажбуриятлар — шартномадан, зиён етказиш натижасида ҳамда ушбу Кодексда кўрсатилган бошқа асослардан келиб чиқади.

Мазкур низо тарафлар ўртасида имзоланган фьючерс (махсулот етказиб бериш ва контрактация шартномалари элементларини ўз ичига олган аралаш шартнома) шартномасидан вужудга келган.

ФК 354-моддасининг тўртинчи қисмига кўра, тарафлар турли шартномаларнинг элементларини ўз ичига оладиган шартнома (аралаш шартнома) тузишлари мумкин. Аралаш шартнома бўйича тарафларнинг муносабатларига, агар тарафларнинг келишувидан ёки аралаш шартноманинг моҳиятидан бошқача тартиб англашилмаса, элементлари аралаш шартномада бўлган шартномалар тўғрисидаги қоидалар қўлланилади.

ФКнинг 437-моддасига кўра, махсулот етказиб бериш шартномасига мувофик тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланаёттан махсулот етказиб берувчи — сотувчи шартлашилган муддатда ёки муддатларда ўзи ишлаб чиқарадиган ёхуд сотиб оладиган товарларни сотиб олувчига тадбиркорлик фаолиятида фойдаланиш учун ёки шахсий, оилавий мақсадларда, рўзғорда ва шунга ўхшаш бошқа мақсадларда фойдаланиш билан боғлиқ бўлмаган бошқа мақсадларда фойдаланиш учун топшириш, сотиб олувчи эса товарларни қабул қилиш ва уларнинг ҳақини тўлаш мажбуриятини олади. Ушбу кодекс 449-моддасининг биринчи қисмига асосан Сотиб олувчи етказиб бериладиган товарлар ҳақини шартномада назарда тутилган ҳисоб-китоблар тартиби ва шаклига амал қилган ҳолда тўлайди. Агар тарафлар келишувида ҳисоб-китоблар тартиби ва шакли белгиланмаган бўлса, ҳисоб-китоблар тўлов топширикномалари билан амалга оширилади.

ФК 465-моддасининг биринчи қисмига кўра, контрактация шартномасига мувофик қишлоқ хўжалиги маҳсулотини етиштирувчи қишлоқ хўжалиги маҳсулотини қайта ишлаш ёки сотиш учун бундай маҳсулотни харид қиладиган шаҳсга — тайёрловчига шартлашилган муддатда топшириш (топшириб туриш) мажбуриятини олади, тайёрловчи эса бу маҳсулотни қабул қилиш (қабул қилиб туриш), унинг ҳақини шартлашилган муддатда муайян баҳода тўлаш (тўлаб туриш) мажбуриятини олади.

Ишдаги хужжатлардан ва суд жараёнида аникланган холатлардан маълум бўлишича, даъвогар (буюртмачи) ва жавобгар (хужалик) ўртасида 2023 йил 18 январда 52-сонли пахта хомашёсини харид килиш буйича контрактация шартномаси (кейинги ўринларда шартнома деб юритилади) тузилган.

Шартноманинг 1.1. бандига асосан, хўжалик ўзининг 2023 йил агротехнологик харитаси (бизнес режаси)га асосан 20 гектар ер майдонидан 56 тонна пахта хом ашёсини етиштириб, буюртмачига етказиб бериши, буюртмачи эса олган махсулотлари хакини шартномада белгиланган тартибда тўлаши бўлгиланган.

Шартноманинг 2.4. бандига асосан, буюртмачи хўжаликка тегишли навдаги ва микдордаги уруғлик чигитини етказиб бериш, кимёвий ўғитлар ва бошқа воситалар билан таъминлаш, терим пулларини ўз вақтида тўлаш, хўжалик топширган маҳсулотларни ўз вақтида қабул қилиб олиш каби мажбуриятларни олган.

Бироқ, даъвогар томонидан шартнома бўйича шартлари бажарилган бўлса-да, жавобгар томонидан шартнома шартлари тўлиқ бажарилмаган ва пахта хом-ашёсини шартномада келишилган микдордан кам топшириши натижасида якуний хисобкитоб бўйича даъвогар олдида 74 863 101 сўм қарз бўлиб қолган.

Даъвогар томонидан 2024 йил 7 март холатига такдим қилинган таққослаш далолатномасига кўра, даъвогарнинг жавобгарга нисбатан хакдорлиги 228 145 391 сўм кўрсатилган, жавобгарнинг даъвогарга нисбатан хакдорлиги 153 722 557 сўм кўрсатилган. Лекин суд жараёнида даъвогар вакиллари далолатноманинг 10-позициясида "эски йил қарзи" деб кўрсатилган 53 094 914 сўм, "теримчиларнинг ойлик иш хаки 2022" деб кўрсатилган 9 677 333 сўм, "2022 йил пахта хосили жарима ва почта харажати" деб кўрсатилган 2 033 000 сўм қарздорликларни исботловчи далилларни судга такдим қила олмади ва бу қарздорликлар ўз исботини топмади.

Бундан ташқари, далолатномада 6 549 755 сўм кредит фоизи кўрсатилган бўлиб, даъвогар вакиллари ушбу кредит фоизи шартноманинг 2.2. банди к) кичик бандига асосан хисобланганлигини маълум килишди.

ФКнинг 236-моддасига кўра, мажбуриятлар мажбурият шартларига ва қонун хужжатлари талабларига мувофик, бундай шартлар ва талаблар бўлмаганида эса — иш муомаласи одатларига ёки одатда кўйиладиган бошка талабларга мувофик лозим даражада бажарилиши керак.

ФКнинг 333-моддасига кўра, қарздор айби бўлган такдирда мажбуриятни бажармаганлиги ёки лозим даражада бажармаганлиги учун, агар қонун ҳужжатларида ёки шартномада бошқача тартиб белгиланмаган бўлса, жавоб беради.

ФКнинг 466-моддасига кўра, қишлоқ хўжалиги махсулотини етиштирувчи ўстирилган (ишлаб чиқарилган) қишлоқ хўжалиги махсулотини тайёрловчига контрактация шартномасида назарда тутилган миқдор ва ассортиментда топшириши шарт.

Шартноманинг 2.2. банди к) кичик бандига кўра, хўжалик (жавобгар) харидор томонидан қишлоқ хўжалигини Давлат томонидан қўллаб-қувватлаш жамғармаси маблағлари ҳисобидан пахта хом ашёсини етиштириш учун молиялаштирилган аванс маблағлар бўйича ҳисобланган банк фоизларини якуний ҳисоб-китобидан тўлаб беради" ҳамда шартноманинг 2.3. банди ж) кичик бандига кўра, харидор (даъвогар) хўжаликка (жавобгарга) ҳишлоқ ҳўжалигини Давлат томонидан қўллаб-кувватлаш жамғармаси маблағлари ҳисобидан пахта хом ашёсини етиштириш учун молиялаштирилган аванс маблағлар бўйича ҳисобланган банк фоизларини якуний ҳисоб-китобларда ушлаб қолади" деган мазмундаги бандлар Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 10 ноябрдаги "Пахта хомашёсини етиштириш ва унинг йиғим-терим харажатларини молиялаштириш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида" ги ПҚ-2-сонли ҳарори ва Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 11 мартдаги 130-сонли ҳарори талабларига зиддир.

Мазкур холатда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 10 ноябрдаги "Пахта хомашёсини етиштириш ва унинг йигим-терим харажатларини молиялаштириш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўгрисида" ги ПҚ-2-сонли қарорида кредит фоизларини фермер хўжалиги тўлаб бериши лозимлиги кўрсатилмаган ва фермер хўжалиги кредит фоизларини тўлаб бериш мажбурияти юклатилмаган.

Қолаверса, тарафлар ўртасида тузилган контрактация шартномаси бандларида банк фоизларини тўлаб берилишига келишилган бўлса-да, ушбу банк фоизлари қандай кредит шартномаси ёки бошқа қонунчилик ҳужжати асосида ундирилиши лозимлиги асослари ва банк фоиз суммасининг аниқ бир қиймати кўрсатилмаган.

Мазкур ҳолатда суд, тарафлар ўртасида тузилган шартноманинг 2.2. банди кичик к) банди ва 2.3. банди кичик ж) бандларини қонунчиликнинг талабларига мувофиқ келмайдиган мазмундаги битим бандлари деб ҳисоблашни лозим топади.

Вахоланки, ФКнинг 116-моддасига кўра, конунчиликнинг талабларига мувофик келмайдиган мазмундаги битим, шунингдек хукук-тартибот ёки ахлок асосларига атайин қарши мақсадда тузилган битим ўз-ўзидан ҳақиқий эмасдир.

Бундай битимга нисбатан ушбу Кодекс 114-моддасининг иккинчи кисмида назарда тутилган қоидалар қўлланилади.

ФКнинг 114-моддаси биринчи қисмига кўра ҳақиқий бўлмаган битим унинг ҳақиқий эмаслиги билан боғлиқ бўлган оқибатлардан ташқари бошқа юридик оқибатларга олиб келмайди ва у тузилган пайтидан бошлаб ҳақиқий эмасдир.

Шунингдек, ФК 128-моддасига кўра, битимнинг бир қисми ҳақиқий саналмаслиги битимга ҳақиқий саналмаган қисм қўшилмаса ҳам у тузилган бўлар эди, деб тахмин қилиш мумкин бўлса, унинг бошқа қисмларининг ҳақиқий саналмаслигига сабаб бўлмайди.

Шу боис, суд тарафлар ўртасида тузилган контрактация шартномасининг ушбу бандларини ўз-ўзидан ҳақиқий эмас деб ҳисоблашни лозим топади.

Ўзбекистон Республикаси Иқтисодий процессуал кодексининг 68-моддаси биринчи қисмига кўра, ишда иштирок этувчи ҳар бир шахс ўз талаблари ва эътирозларига асос қилиб келтираётган ҳолатларни исботлаши керак.

Шу сабабли, даъвонинг 3 508 089 сўм (74 863 101 сўм асосий қарздорликдан - 53 094 914 сўм "эски йил қарзи", 9 677 333 сўм "теримчиларнинг ойлик иш ҳақи 2022", 2 033 000 сўм "2022 йил пахта ҳосили жарима ва почта ҳаражати", 6 549 755 сўм кредит фоизи айрилганда) асосий қарз ундириш қисмини қаноатлантиришни лозим топди.

Шунингдек даъвогар шартномада белгиланган миқдордан кам миқдорда пахта топширилганлиги сабабли, 52 181 986 сўм жарима ундиришни сўраган.

Шартноманинг 5.2. бандида хўжалик шартномада белгиланган нав, сифат ва микдорда махсулот топширишдан асоссиз бош тортганлиги учун хўжалик буюртмачига топширилмаган махсулот қийматининг 20% микдорида жарима тўлаши қайд этилган. Жарима ҳарид нархига белгиланган устамалар тўланиши ҳисобга олинмаган ҳолда ўтган даврда (ой, йил чораги, йил) маҳсулотининг амалда шаклланган ўртача нархидан келиб чиқиб ҳисобланади, бундан ташқари, зарарнинг маҳсулот еказиб берилмаганлиги туфайли юзага келган, жарима билан қопланмаган қисми ҳам тўлаб берилиши қайд этилган.

ФКнинг 326-моддасида, агар тўланиши лозим бўлган неустойка кредиторнинг мажбуриятини бузиш оқибатларига номутаносиблиги кўриниб турса, суд неустойкани камайтиришга ҳақли, бунда қарздор мажбуриятни қай даражада бажарганлиги, мажбуриятда иштирок этаётган тарафларнинг мулкий аҳволи, шунингдек, кредиторнинг манфаатларини эътиборга олиши кераклиги, суд алоҳида ҳолларда карздор ва кредиторнинг манфаатларини ҳисобга олиб, кредиторга тўланиши лозим бўлган неустойкани камайтириш ҳуқуқига эга эканлиги кўрсатилган.

Ўзбекистон Республикаси Олий хўжалик суди Пленумининг "Мажбуриятларни бажармаганлик ёки лозим даражада бажармаганлик учун мулкий жавобгарлик тўғрисидаги фукаролик конун хужжатларини кўллашнинг айрим масалалари ҳақида"ги 2007 йил 15 июндаги 163-сонли қарорининг 4-бандида, ФКнинг 326-моддасига мувофик, суд қарздор томонидан мажбуриятларнинг бажарилиш даражасини, мажбуриятда иштирок этувчи тарафларнинг мулкий аҳволини, шунингдек кредиторнинг манфаатларини эътиборга олиб, неустойка микдорини камайтиришга ҳақли.

Мазкур холатда суд, карздор ва кредиторнинг манфаатларини хисобга олиб, туланмаган суммага жариманинг мутаносиб микдорини белгилаб, даъвогарнинг даъво талабидаги жарима суммасини камайтириб, уни 26 090 993 сум кисмини каноатлантиришни лозим деб хисоблайди.

ИПК 118-моддасининг биринчи қисмига асосан суд харажатлари ишда иштирок этувчи шахсларнинг қаноатлантирилган даъво талаблари микдорига мутаносиб равишда уларнинг зиммасига юклатилиши белгиланган.

Шунга кўра, суд суд харажатларини тарафлар ўртасида таксимлаб, жавобгардан даъвогар фойдасига 34 000 сўм почта харажатини ундиришни, даъвогардан Республика бюджетига 1 427 100,74 сўм давлат божи, жавобгардан Республика бюджетига 1 113 801,5 сўм давлат божи ундиришни лозим деб топди.

Юқоридагиларга кўра, ФКнинг 234, 236, 326, 333, 354, 437, 449, 465, 466, 467-моддалари, ИПКнинг 118, 128, 170, 176-180, 186, 192-моддаларини қўллаб, суд

қарор қилди:

Даъвогарнинг даъво талаби кисман каноатлантирилсин.

Жавобгар "NURAFSHON NOVDASI" фермер хўжалигидан даъвогар "JIZZAX KENTEKS" МЧЖ фойдасига 3 508 089 сўм асосий қарз, 26 090 993 сўм жарима ва 34 000 сўм почта харажати ундирилсин.

Даъво талабининг қолган қисмини қаноатлантириш рад этилсин.

Даъвогар "JIZZAX KENTEKS" МЧЖдан Республика бюджетига 1 427 100,74 сўм давлат божи ундирилсин.

Жавобгар "NURAFSHON NOVDASI" фермер хўжалигидан Республика бюджетига 1 113 801,5 сўм давлат божи ундирилсин.

Хал қилув қарори қабул қилингандан кейин бир ойлик муддат ўтгач қонуний кучга киради.

Хал қилув қарори қонуний кучга киргач ижро варақаси берилсин.

Хал қилув қароридан норози бўлган тарафлар бир ой муддат ичида шу суд орқали Жиззах вилоят судининг иқтисодий ишлар бўйича судлов ҳайъатига апелляция шикояти (протести) бериши ёки биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарори қонуний кучга кирган кундан эътиборан олти ой муддат ичида кассация шикояти (протести) бериши мумкин.

Судья Н.Р.Турсункулов

